

tullahla ödüllendirileceklerdir (Mukâtil b. Süleyman, I, 196; Mâtürîdî, IV, 380; Fahrreddin er-Râzî, XXX, 226).

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "svb" md.; *Kâmus Tercümesi*, I, 157; *Müsned*, I, 227, 279; IV, 199, 204, 205; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr* (nşr. Ahmed Ferîd), Beyrut 1424/2003, I, 107, 196, 334; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Ahmet Vanlıoğlu), İstanbul 2005, I, 406-407; a.e. (Mehmet Boynukalın), İstanbul 2005, IV, 380; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 613, 614; Debûsî, *el-Emedü'l-aşkâ* (nşr. M. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1405/1985, s. 80-82; Kuşeyrî, *er-Risâle*, Beyrut 1410/1990, s. 201-210; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, IX, 25; XXX, 226; Nevevî, *el-Ezkâr*, Kahire 1375/1956, s. 6-7; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâşid* (nşr. Abdurrahman Umeyre), Beyrut 1409/1989, V, 125-131; Kestelî, *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Akâ'id*, İstanbul 1310 → İstanbul 1973, s. 198; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî* (nşr. M. Ahmed el-Emed – Ömer Abdüsselâm es-Selâmî), Beyrut 1421/2000, XIX, 67.

ÇAĞFER KARADAĞ

SEVÂTIU'İ-İLHÂM

(سواطع الإلهام)

Feyz-i Hindî'nin
(ö. 1004/1595)

Arapça Kur'an tefsiri.

Bâbürlüler dönemi şairlerinden Feyz-i Hindî'nin Arap alfabesindeki noktasız harfleri kullanarak yazdığı eser, daha sonra Mahmûd Hamza'nın (ö. 1305/1887) kaleme aldığı *Dürrü'l-esrâr* ile birlikte (İstanbul, ts.) bu türün en meşhur örneğidir. Bazı harfleri kullanmadan yapılan bir söz sanatı olan hazifle onun alt dallarından olup misra ya da beyit harfleri tamamen noktasız harflerden seçilerek uygulanan mühmele sanatı edebiyatta bilinmekle beraber tefsire uygulanması ilk defa Feyz-i Hindî tarafından gerçekleştirilmiştir. Bir kısım âlimler bunu bid'at ve yersiz bir çaba olarak niteleyip karşı çıkarken mühmele sanatının büyük bir mârifet sayılması gerektiğini göstermesi bakımından onun böyle bir eser kaleme almasını olumlu karşılayanlar da vardır.

Feyz-i Hindî, dönemin meşhur âlimlerinden olan babası Şeyh Mübârek b. Hızır ve kardeşi Ebû'l-Fazl el-Allâmî ile birlikte Hindistan'da "dîn-i ilâhî" adıyla çeşitli dinlerden karma bir din kurmaya teşebbüs eden Ekber Şah'a yardım ettiği (onun 1579'da bizzat okuduğu ve kendisini ilâhî mertebeye yücelttiğini ileri sürdüğü manzum hutbeyi Feyzî kaleme almıştır), hat-ta onu dinden uzaklaştırdığı, kendisinin de mühlid ve zındık olduğu iddiasıyla döneminde suçlanmıştır. Ders arkadaşı olan

ve Feyzî'yi tefsirini sekr ve cenâbet halinde kaleme almakla itham eden Abdülkâdir el-Bedâûnî, onun böyle zor bir işe kalkışmasını kendisine yönelik eleştirileri bertaraf etme arzusuyla açıklar. Ancak Şibî Nu'mânî gibi âlimler Bedâûnî'nin iddialarını kiskançlıkla diye nitelerken bunları kişisel rekabetle izah edenler de olmuştur (Khan, VI/2 [1967], s. 148; Kdwai, IX/2 [1978], s. 73). Şahsına yönelik suçlamaların haklı olup olmadığı bir yana, İmâmîyye Şiası'na mensup olduğu bilinen ve serbest fikirliliğiyle tanınan Feyzî-i Hindî'nin tefsirinde İslâm'ın ve Sünnî inancının temel ilkelerine aykırı herhangi bir hususa yer vermediği bilinmektedir.

Tefsirini üç yıldan az bir sürede yazarak 1002'de (1593) tamamlayan Feyzî eserini Ekber Şah'a ithaf etti. Tefsir genellikle takdir topladı, Muhammed Hüseyin eş-Şâmî, Emânullah b. Gâzî Sirhindî ve Kâdî Nûrullah Şüsterî gibi dönemin bazı âlimleri eser hakkında methiyeler kaleme aldılar. Feyzî eserine kendi biyografisi, tefsiri ve bazı Kur'an ilimleri hakkında bilgi verdiği bir girişle (dîbâce) başlar ve eserini Allah'tan aldığı ilhamla yazdığını, bu sebeple ona *Sevâtî'u'l-ilhâm* (ilham parıltıları) adını verdiğini belirtir. Eserde her yeni bahse geçiş sevâtın tekili olan "sâti'a" kelimesi kullanılarak yapılır. Girişte Kur'an'ın öncelikle Kur'an'la, sonra hadislerle ve nihayet kâmil ilim ve sâlih amel sahibi âlimlerin görüşlerine müracaatla tefsir edilmesinin en güzel yol olduğu belirtilirse de eserde kısa lugat izahları ile yetinilmiştir. Noktasız harflerin kullanılması müellifi üslûp ba-

kımından sıkıntıya sokmuş, eserin anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Müellif tefsirine noktalı harflere sahip olan besmele ile değil "الله لا اله الا هو لا علمه ما هو وما أدركه كما هو" ibaresiyle başlamış, Kur'an tefsirinde söz sahibi olan kimseleri sayarken de İbn Mes'ûd'dan "Veledü Mes'ûd" şeklinde söz etmiştir. Bazı sûre ve âyetlerin nüzul sebeplerine rivayetlerin aktarılması şeklinde değil ilgili olaya gönderme yaparak işaret etmiştir (meselâ Kevser sûresi, s. 724). Hurûf-ı mukattaalarda bunların Allah ile Hz. Peygamber arasında bir sır olduğu görüşü tercih edilmekle birlikte konuyla ilgili diğer görüşlere de yer verilmiş ve meselâ Bakara sûresinin başındaki "آم" için şu görüş aktarılmıştır: "Allah kelâmı gönderen, melek getiren ve Muhammed de kendisine gönderilendir" (s. 22). *Sevâtî'u'l-ilhâm* tefsir ilmine katkısından çok müellifinin Arap dilindeki kudretini göstermesi bakımından önemli görülmüştür. Çeşitli nüshaları bulunan eser önce Leknev'de basılmış (1306/1889), daha sonra zeylinde Şii âlimi Abdullah Şübbî'nin tefsiri olduğu halde Murtazâ Şîrâzî tarafından neşredilmiştir (Kum 1996).

BİBLİYOGRAFYA :

Feyz-i Hindî, *Sevâtî'u'l-ilhâm*, Leknev 1306, s. 1, 4, 9, 11, 22, 724; Al-Badaoni, *Muntakhabu't-tawârikh* (trc. W. Haig), Delhi 1986, III, 414; Manastırlı Mehmed Rifat, *Mecâmiu'l-edeb*, İstanbul 1308, s. 405-406; Abdülhay el-Hasenî, *Nühzetü'l-havâtir*, Haydarâbâd 1396/1976, V, 28; A'yûnû'l-'Şî'a, II, 402; el-Fihristü's-sâmil: 'Ulumü'l-Kur'ân, *mahtûfâtü't-tefsîr* (nşr. el-Mecmau'l-mekî), Amman 1987, IX, 2352-2359; G. Grobbel, *Der Dichter Faiḏi und die Religion Akbars*, Ber-

Sevâtî'u'l-ilhâm'ın
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Lâleli, nr. 142)

lin 2001, s. 17, 19; Abdülhamit Birışık, *Hind Atküstü Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İstanbul 2001, s. 26-27, 35-37; Rais Ahmad Khan, "Life and Thought of Abd al-Qâdir Badauni", *IS*, VI/2 (1967), s. 148; M. Salim Kidwai, "Faydi and His Undotted Tafsir of the Qur'an", *Islam and the Modern Age*, IX/2, New Delhi 1978, s. 72, 73, 75; Enver Konukçu, "Ekber Şah", *DİA*, X, 542; A. S. Bazmee Ansari, "Feyzî-i Hindî", a.e., XII, 524-525; İsmail Durmuş, "Hazîf", a.e., XVII, 122-124.

HİDAYET AYDAR

SEVÂ'U's-SEBÎL

(سواء السبيل)

Hedefe ulaştıran
en kısa yol anlamında
bir Kur'an terimi
(bk. SİRÂT-ı MÜSTAKİM).

SEVBÂN b. BÜCDÜD

(ثوبان بن بجدد)

Ebû Abdillâh (Ebû Abdirrahmân) Sevbân b. Bücdüd (Cahder) el-Hâşimî el-Himyerî (ö. 54/674)

Hz. Peygamber'in âzatlısı, sahâbî.

Yemen asıllı olup Himyer kabilesinden-dir. Onun Mekke ile Yemen arasında yaşayan Serât ahalisinden olduğu (İbn Sa'd, VII, 400), Hakem b. Sa'd b. Himyer soyundan geldiği de (İbn Hacer, I, 413) belirtilmektedir. Kabilesine yapılan bir baskında esir alındıktan sonra Medine'de köle olarak satılan Sevbân'ı Resûl-i Ekrem satın alıp âzat etti, ardından isterse ailesine dönebileceğini veya yanında kalabileceğini söyledi. Sevbân, Resûlullah'ın yanında kalmayı tercih etti ve kendini onun hizmetine adanmış. Seferlerde de Hz. Peygamber'den ayrılmayan Sevbân bütün gazvelere onunla birlikte katıldı. Suriye, Filistin ve Mısır'ın fethinde bulundu. Hayatının ilerleyen dönemlerinde önce Remle'ye, daha sonra Mısır'a, en sonunda Humus'a yerleşti. 54 (674) yılında bu şehirde vefat etti. Onun Mısır'da öldüğüne dair rivayet kabul görmemiştir. Remle'de, Mısır'da ve Humus'ta birer evinin olduğu, Humus'taki evini buraya gelen hemşehrilerine tahsis ettiği belirtilmektedir (Zehebî, III, 16). Kendini Hz. Peygamber'in ev halkından kabul eden Sevbân, bir gün Resûlullah'ın aile fertlerine dua ettiğini görünce kendisinin de Ehl-i beyt'ten olup olmadığını sormuş, Resûlullah da ona, yöneticilerin veya başkalarının kapısını bir beklentiyle çalmadan ve kimseden bir şey istemeden yaşayabilirse Ehl-i beyt'ten sayılabileceğini söylemiştir (İbn Hacer, I, 413).

Sevbân daha sonraki hayatında zühde yönelmiş ve kimseden bir şey beklememiştir. Hz. Aîşe onun zühd hayatını insanlara örnek olarak gösterirdi (Belâzürî, I, 481).

Sevbân siyasi ve idari işlerden uzak durur, fakat yeri geldiğinde idarecileri uyaraktan çekinmezdi (*Müsned*, V, 280-281). Daha çok ilimle meşgul olmuş, Hz. Peygamber'den 127 (Ekrem Ziyâ el-Ömerî, s. 83) veya 128 (İbn Hazm, s. 60) hadis nakletmiştir. Sahâbeden Şeddâd b. Evs, tâbiinden Cübeyr b. Nüfeyr, Ma'dân b. Ebû Talha, Ebû'l-Hayr el-Yezeni, Ebû Esmâ er-Rehabî, Ebû İdrîs el-Havlânî, Ebû Seleme b. Abdurrahman, Hâlid b. Ma'dân ve Râşid b. Sa'd kendisinden rivayette bulunmuştur. Hadislerinin bir kısmı *Kütüb-i Sitte*'de ve Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer almıştır. Abdullah Muhammed Şüfey', onun *el-Müsned*'deki rivayetlerini *Dirâsetü merviyâtî's-şahâbe: Sehl b. Abdillâh es-Sâ'idî ve'l-İrbâd b. Sâriye ve Şevbân mevlâ Resûlillâh şallâllâhu âleyhi ve sellem fî Müsnedî'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* adlı yüksek lisans tezinde incelemiştir (1404, Câmîatü Ümmi'l-kurâ külliyyetü's-şerfiati'l-İslâmiyye). Şa'nın bazı ricâl kaynaklarında kendisine yer verilmesi (bk. bibl.) Şiir'in de Sevbân'a önem verdiğini göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, V, 275-284; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 400; Belâzürî, *Ensâb*, I, 480-482; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 180-183; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *er-Ricâl* (nşr. M. Sâdık Âl-i Bahrülülüm), Kum 1411, s. 11; İbn Abdülber, *el-İstifâb* (Bicâvî), I, 218; İbn Hazm, *Esmâ'ü's-şahâbeti'r-ruvât* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1412/1992, s. 60-61; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), XI, 166-176; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 296-297; Nevevî, *Tehzîb*, I, 140-141; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 413-416; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 15-18; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), I, 413; Şemseddin es-Sehâvî, *el-Fahrü'l-mütevâli fi men'i'ntesebe li'n-nebî mine'l-hademi ve'l-mevâli* (nşr. Meşhûr Hasan Mahmûd Selmân), Zerkâ/Ürdün 1407/1987, s. 37-38; A'yâ-nü's-Şif'a, IV, 26; Ekrem Ziyâ el-Ömerî, *Baki b. Ma'hled el-Kur'ubî ve Mu'kaddimetü Müsnedih*, Medine 1404/1984, s. 83.

HASAN CİRİT

SEVBÂN b. İBRÂHİM

(bk. ZÜNNÜN el-MİSRÎ).

SEVBÂNİYYE

(الثوبانية)

Mürchie âlimlerinden
Ebû Sevbân el-Mürci'nin
görüşlerini benimseyenlere
verilen ad
(bk. MÜRÇİE).

SEVDÂ-YI DİHLEVÎ

(سودای دهلوی)

Mîrzâ Muhammed Refî'
(ö. 1195/1781)

Urdu şairi.

Delhi'de dünyaya geldi. Doğumu için kaynaklarda 1100'den (1688-89) 1128'e (1716) kadar farklı tarihler verilmektedir. Bazı kaynaklarda adı Mirza Refiuddin olarak geçerse de çağdaşı Mir Muhammed Takî'nin *Nikâtü's-şu'arâ*' adlı tezkiresinde de kaydedildiği gibi ismi Refî' olup "Sevdâ" mahlasıdır. Bunu babasının tüccarlık mesleği dolayısıyla seçtiğini ileri sürenler bulunduğu gibi kelimenin asıl mânası (sevda, aşk) sebebiyle aldığını belirtenler de vardır. Şiir ikliminin şehinşahi, Urduca'nın Hâkânî'si ve Enverî'si, şiir göğünün parlak yıldızı veya güneşi gibi sıfatlarla anılan Mirza Sevdâ'ya "melikü's-suarâ" unvanı da verilmiştir. Bir rivayette bu unvanın kendisine İranlı şair Şeyh Ali Hazin tarafından verildiği belirtilmişse de bu görüş kabul görmemiştir. Delhi'nin önde gelen tüccarlarından olan babası Mirza Şeffî oğluna büyük bir miras bırakmıştı. Sevdâ'nın atalarının Kâbil'den Hindistan'a göç ettiği söylenmekle birlikte dostlarından Nakş Ali onun asıl vatanının Buhara olduğunu belirtmektedir. Sevdâ'nın Kâbil'de yaşayan Moğollar'ı alaya aldığı bir hicviyesi de bu görüşü destekler niteliktedir.

Sevdâ-yı Dihlevî'nin hayatının ilk devresi hakkında fazla bilgi bulunmamakta, Farsça yanında Arapça ve Türkçe öğrendiği kaydedilmektedir. Mûsiki sahasında bilgi sahibi olduğu ve "sitâr" adlı bir enstrüman çaldığı bilinmektedir. Çağdaşı birçok şair gibi o da önce Farsça şiirler söylemeye başladı, ardından şair Sirâcuddin Ali Han Ârzû'nun tavsiyesiyle Urduca'ya yöneldi ve bu dilin en büyük şairlerinden biri konumuna yükseldi. Farsça şiir söylemeyi de sürdürdü. Şiirdeki üstatları arasında Ali Han Ârzû'dan başka Şah Hâtim Selmân Kuli Han Vedâd, Nizâmeddin Ahmed Sâni'nin adları geçmektedir. Mirza Sevdâ babasından kalan mirası tüketince kendine iş aramaya başladı ve önceleri intisap ettiği askerlik mesleğini dönemin şartlarının uygun olmayışı sebebiyle bıraktı. Daha sonra şairi sayesinde kendisine bazı hâmler buldu. Şöhretini duyan Bâbürlü Hükümdarı II. Şah Âlem onu himayesine aldı ve şiirde öğrencisi oldu. Saraydaki şiir meclislerine devam eden Sevdâ hükümdarın kendisine karşı bir hareketine kızarak sarayı ter-